

Tusnády László

Elementáris szimmetria

(Tóthpál Gyula művészi fényképeiről)

Tóthpál Gyula fotóművész hatvan évvel ezelőtt született Perbenyikben. Szeretettel hív magához, hogy nézzünk át az idő-ablakokon, hajoljunk ki a hétköznapi életet kopotató világából, és nézzünk szét az általa meglátott világban úgy, ahogyan ő széttekintett egykor. Boldogan beszélék alkotásairól, de hangsúlyoznom kell, rövid idő alatt kis vödörrel nem meríthetem ki az óceánt, ezért most csupán vázlat születhet az ő mindenségéről, hiszen egyetlen műalkotás titkát is csak túl hosszan lehetne megfejteni. Minden művészetben van valami végtelen erős kötöttség és hallatlan szabadság. Mi adja egy fotóművész kötöttségét? Az, ami eleve segíti – a fényképezőgép. Hiszen az csak azt „mondja”, közli, ami elébe tárul. Mi adja itt a művész szabadságát? Az az áldott, kiváltságos pillanat, a másodpercnek alig érzékelhető töredéke, amelyben a művész megérzi, hogy épp akkor kell megörökítenie azt, amit lát, mert a világ kavargó változásrendjéből, jelenségóceánjából, hullám-tarajlásából kikandikál, elénk bukkan a lényeg.

Szép, óriási pillanat ez, mert ezek az időfolyamból való ellesések, ezek a látva való meglátások adják a rendet, adnak méltán egy életművet. Érezzük, hogy ezek az ellesett, „elkapott” pillanatok többek, mint önmagunk, többek, mint amennyit a hajdani esendőség, jelenségvilág egyszeri szemlélése, megtekintése biztosíthat. Többek, mert

a hajdani tisztavirágszerű létből egy igazi alkotó a művészet örök birodalmába visz át minket.

Tóthpál Gyula titoklátó művész. Eszközének igazi mestere, mert vele és általa olyat mond el nekünk, olyasmit közöl, amit másutt sehol sem találhatunk: kapukat tár ki, és ezeken át egy teljesebb világba jutunk, és közelebb kerülünk embertársainkhoz és önmagunkhoz.

A modern kor embere körül túlságosan felgyorsult minden mozgás. A lét színei is kavarnak, ezért látnak sokan szürkeséget maguk körül: a sok szín veszélyes lényegtelenységben, semmi-tartalmatlanságban olvad össze. Ezt a szürkeség-semmi-kavargást állítja meg Tóthpál Gyula, és azt mondja a pillanatnak, „maradj velem, maradj velünk!”

Vajon miért maradjon velünk ez a pillanat? Mert annyira szép? Ezt nehéz tudni. Nekünk szép, vagy jobban mondva érték, mert ez a megmaradt pillanat több önmagánál. A megállított időből a lényeg tárul elénk, és ebben ott az örök lehelete, üzenete.

Igen, én ebben látom Tóthpál Gyula művészetének lényegét.

Miért oly tökéletes ez a művészet? Mert lehetőségei szerint a legmagasabb szinten valósította meg önmagát. Honnan tudom én ezt olyan biztosan? Hivatkozhatnék nagy kitüntetésekre, szellemi életünk kiválóságainak a nyilatkozataira, értékeléseire, de ezek

mind az eredeti forrásra mennek vissza, a fényképekre, ezek tanúságtételei győznek meg engem a leginkább.

Dante poklában a szenvedés és a hajdani bűn logikai összefüggésben van egymással. Korunk ördögi fintora éppen az, hogy gyakorta nem a bűnért, a rosszért, hanem a jóért, nem a gyűlöletért, hanem a szeretetért is valami hasonló elv szerint kellett és helyenként még most is kell bűnhődni.

Az ifjú Tóthpál Gyula anyanyelvének szerelmese volt, ám ezért, ezen a területen megvalósítható szolgálataért, küldetéséért – alkotó emberként, újságíróként – a hazugság kártyavarárt kellett volna építenie. Ilyen alkuba ő nem mehetett bele. Nyelvünk iránti szeretetért ezt a kemény büntetést nem vállalhatta. Szó-üzeneteit fényképekbe mentette át. Kipányvázott lelkű emberek, bizonytalanság-utak, éjsötét-dermedésbe meredő kapuk villannak elő képeiről, de létünk kontinentális alapzatai is, gyökereink, ősi gyökereink, hűségvallomások, lángüzenetű, egyéni elmúlásból felparázsló lét-erők. Az emberi világ és a természet szerves egységet alkot ebben a művészetben. Az ősi, a változásukban is örök üzenetet hordozó növények, állatok, tárgyak velünk függenek össze még ha érdes falfelületre, furcsa rácsra csupán egy levél feszül fel.

Szimmetriák, ellenpontok és vonzások világába lépünk. Az emberi létborulatnak, a felbomlásnak, a tarjagos, sötét semmi-gomolygásnak szöges ellentéte a téli rend és nyugalom. Talán nem önkényes véletlen az, hogy ha a fényképek sok szólamú világából a gyermektiszta hó és csönd képét villantom fel most ennek a békés seregszemlének az elején. Fontos ez a kiemelés, mert rend van azon a képen; oly szép és egyszerű, hogy

fölöttébb csodálkozhatunk azon, hogy miért nem tud és nem tudott méltó lenni korunk többféle társadalmához, ami itt oly nyilvánvalóan van jelen.

Ilyen az őszi kép is. A levélszóró évszak költészete a rend bűvöletében fogant. A lehullott levelekre a napfény borít takarót. Elmúlás árnyéka vetül rá a fák mögött, mintha szemfedő lenne, de ahol a fény ragyog, ott a tavaszi újjászületés, kikelet, a megújulás reménye biztatja, vigasztalja az embert.

Különös csapzott gémmű, ösztövért kútágas, felborult vályú, távoli kazlak. Újabb téli kép, lent szűrős kerítés, fölül határtalan nyitottság. Egymás fölött három fénykép felszántott, havas határt ábrázol. Újak, eredetiek ezek a képek. Mégis olyanok, mintha múltunkból, lelkünkől elevenednének elénk.

Valaki hiányzik ebből a tájból, mintha valakit elraboltak volna innen. Egykori tartozékát, „szereplőjét”, a feketébe burkolózott idős parasztasszonyt a város tócsa-fényvilanlásában vehetjük észre. Az autók fémrídek sáskahad világában szinte elvész. Magányos, mint a másik fényképen az öreg férfi kutyájával.

Korunk rengeteg arca sereglik. Nem őket, hanem hozzájuk hasonlókat láthatunk már. Az egyikén fiú és lány a padon. A lány újságot néz, olvas. Abból egy színésznő képe figyel minket, mintha a lány tudatalattija lenne. Bizony komor a fiú arca. Hol van a kettejük lelke, mi egyesíti őket a jövő reményében, az élet bűvöletében?

Fellebben egy otthon képe. Üresség, italos üveg sivársága fokozza a fényképen látható férfi magányát.

Kifogyhatatlan az a lelemény, ahogy ezek az idegenek a közelünkbe férkőznek. Ilyen a két kicsi gyermek, egyikük túsarkú cipő-

ben. Falusi esküvői menet, élén az ifjú pár, közelükben, oldalt üres szekér. Korlát mellett férfi és nő. Kalapos, idős falusi férfi úgy néz ki a sötétből, mintha a létből tekintene ki. Utak és fák költészete...

Bütykös, öreg kéz, szinte a semmibe nyúl, pedig gazdájával azt hitették el, hogy új világot teremt, jobbat, mint amilyen valaha is létezett. Zenekar, szinte hallatszanak az érces hangok. A megalázottak és megszorítottak láttán mily hamis az előírásos lelkesedés nagy jelenete. A rengeteg zenész pomparagyogásban, előttük teherautó viszi az ünnep megtestesült lényének képét. Újabb remeken elővillan a hatalom három oszlopa egyenruhában. Arcukra sütvé a tetek pokol-levonata. Ezek az arcok sohasem lelhetnek feloldozást, mint ahogy Dante poklának az ördögei sem, mert nincs bennük semmi büntudat.

Örvénylés van ezeken a képeken. A lét-karaván furcsa utasai bukkannak elénk, és tűnnek sokszor a semmi-sötétbe.

Mitől ilyenek ezek az alakok? A kortól, amelyben éltek vagy most is élnek? A hiánytól, a szomjúságtól, amelynek a tudata talán nem is él világosan mindegyikünkben. Magunk is vallatjuk tovább a megkeseredett arcokat, mert rajtuk a megostorozott emberiség titka dereng.

Ezt a léthiány-seregszemlét, ezt a tablót kell még folytatni, de a többszólamúság törvényes, szabályos velejárója az, hogy vannak ellenpontok, vannak más jellegű fényképek is. Művészi hit, öntudat csillan Juhász Ferenc arcán. Néhány gyermek tűnődve néz még az ismeretlenségben sarjadó jövő felé. Titok-tengermély szemű lányok és kifosztott lelkű öregek. Hol a megvalósulás, a lélek boldog derüje, a szeretet tündöklő fénye?

Törzsig levágott, fő ágait elvesztett fa, csupasz rönk-maradék s óhajt az életért. A megnyesett ág kihajt, de az erősen meggyötört csonkaságból mire sarjadhat az a kicsi hajtás? Elláthatja-e az előző teljes lét minden feladatát? Lesz-e még gyümölcs ezen a fán? Egy biztos, hogy itt, ezen a fényképen nagyobb a halál ereje, az elmúlás-örvény, a végzet-spirál. Mégis szép, hogy nyurgán ég felé törekszik az a kicsi hajtás, mert életet kíván, azt kéri – lehetőségeihez mérten.

Mennyi látás, mennyi megközelítés van ezeken a fényképeken! Merészség is, hiszen olykor alig van valami a képen, és mégis meggyőz az a pár elem arról, hogy itt ebben az esetben ez a megfelelő kifejezés, megoldás. Mintha a lehető legkevesebb hanggal mondana el a zeneszerző valami nagyon lényeges dallam-üzenetet. Az embernek és a környezetének a költészete vibrál így előttünk az egyik fényképen. Mint ősi kínai tusrajzon egy vékony szárú növény feszül elénk kereszt alakban. („Magasba” a kép címe.)

A fényképek bizonyos sora az emberi sors iszonyú mélységét tárja elénk. Ilyen környezetben valóban meglephet minket az eszköztelenség. Mintha azt hangsúlyozná a művész, hogy kevés szóból is ért az ember. Így lehet nagy képzettársítási tere egy olyan fényképeknek, amelyen csupán ennyi van: szöges drót, sötét madár, fekete kerítés. („Vasfüggöny” a címe.)

A felbomlott rendet beszéli el nekünk az alkotó a lét, a sors által egymás mellé rakott különös elemekkel: helyéről eltávolított szoboralak térdepel egy oszlop előtt. Bontás és építkezés, egy daru. Így kerülnek össze kaotikusan az elemek. Ám mindez nem rém-

látomás. Ez az itt és most nyers valósága. „Egy vers egy élet” – hirdette József Attila. Itt ezek a remekművek ennek a tételnek a kibővítését, kiszélesítését sugallják. Ezt hirdeti a „Gravitáció” című is. Egy öreg paraszt-asszony egy kereszt felé közeledik, esendően szinte zuhan a mélybe. Ember, de már kifelé kémlel belőle a lélek. Azok közül való, akik itt hajdan úgy szolgálták az életet, hogy elegendően maradjanak olyanok, akik a történelem forgószelét átvészelik; fakadjon rügy az új tavaszra. Olyanok közül való, akik végtelenül sokat tettek azért, hogy az itt mohogó halál-malom ne öröljön mindent elmúlás-liszté.

3450 évvel ezelőtt Thérán, vagyis a Szantorin nevű görög szigeten volt az utóbbi ötezer év legnagyobb vulkánkitörése. Korábban éltek fecskék ezen a szigeten, azóta elkerültek. Az emberek az újabb és újabb, az utóbbi veszedelmek után is visszatértek, mert sokan törvénynek tekintik azt, hogy azon a földön kell élniük, amelyből testük vétetett. Ez a vonzás él itt is ezeknek a fényképeknek a megalázott, megszorított szereplőiben. Mennyi öregembert vesz itt körül a boldogtalanság-örvénylés, de vonzerő is működik, vonzás, amely olyan, mint a természeti törvény ereje.

Idő-kövéletek ezek a művészi fényképek. Utak nyújtózkodnak előttünk, kapuk tárulnak elénk. De merre vezetnek? Milyen átmenetet fejeznek ki? Komor sötétség van mögöttük, bizonytalanság.

Az emberi teljesség reményét sem ismerő arcok láttán megborzong a szív. Mitől lettek ilyenek? Mi volt az az út, amely várt rájuk? Típusok vonulnak, az élet keservei által kifosztott életetek. A döbbenet vetíti emlékeztünkbe újra és újra a már látott képeket.

Előttünk örvénylenek a bajok okozói, képviselői is, végrehajtói, esetleg vakon szolgálói. Immár időtlenül szól a zene az előírásos lelkesedés nagy ünnepén. Tömeg. Az ünnep báványképe egy teherautón. Minden ott van, amit a vas világ odarendelhetett, csak az emberi lélek hiányzik. Nem felejthetjük el már sohasem azt a gyászfekete burokba gubózott idős asszonyt sem ott az autók tömkelegében, a nedves, csúszós aszfalton. Velünk maradnak mind-mind ezek a kő-magány lények.

Vallató, szomorúan vizsgálódó szemünk újra és újra kérdezőn mered rájuk: mitől lettek ilyenek? Sokakhoz hűtlenné lettek a szavak, mert eleve nem azt mondták nekik és nem úgy, ahogyan kellett volna, ahogy az ő szívének elvárta volna. A létkapuk előtt lehull az álarc. Végre önmaga lehet az ember. Ó, mennyire csonka, mennyire, de mennyire nem az itt, ami lét-küldetése alapján lehetett volna. Pedig van ellenpólus, van egy-egy reményt csillámló ifjú szem, néhány gyermek, mint valami jobb világból idekerült, eltévedt utazó.

Életet sugárzó, szebb létet kívánó gyönyörű képek! Lét-kövéletek. Mintha az idő szülte volna a méhéből mindet, mint gyöngykagyló a gyöngyöt, és magát ezt a szenvedés-sugárzást rögzítette volna a fénykép, nem a jelenségvilágot. A mester, a művész megérezte azt a kiváltságos pillanatot, amikor a jelenség-árnyszínház-világ leleplezi, feltárja önmagát, amikor elénk villan a lényeg. Mindezt láthatjuk, mindezt tudjuk, de mint utolsó felvonás végén a színdarabban, még itt van előttünk a végkifejlet. Még mindig megválaszolatlan az a kérdés, mely azt firtatja, hogy ennek a

gyakorta kaotikus vas világnak mi a rendje, mitől ilyenek azok az emberek, a megszorítottak és megaláztak.

Én hiszem és tudom, hogy erre a kérdésre is maguk a fényképek válaszolnak. Látványosan egy-egy pillanat lét-akkordja villan elénk, de ezek a pillanatok feltárják a szereplők titkait, jellemét. Épp ezért tűnődhetünk azon, hogy ezek a névtelen, létüket koptató emberek bátrak-e vagy gyávák? Velük kapcsolatban szinte romantikusan hat ez a kérdés. Mintha olyan mércét akarnánk használni, amely itt alkalmazhatatlan.

Vajon miért? *Vurma korkagi, cesur edersin!* (Ne üsd a gyávát, mert bátorrá teszed!) – mondja a török. Nem tanácsos tehát még a gyávát sem ütni: még a végén bátor lesz belőle. Ütés jócskán érte ezeket az embereket. De mi történt velük közben? Iszonyatos közöny-óceánban fuldokoltak, mintha nem is léteztek volna, mintha emberi méltóságuk sohasem lett volna. Nem érezték magukat otthon abban a világban, amelybe a történelem behajította őket. Mégis gyökeret próbáltak eresztetni belé. Ott éltek, ahol megszülettek, ahova ezzel a végzetes világra jövetellel sorsuk keresztjére felfeszültek.

Ó, mennyi ideig éltek a történelem jéghegyén! Ott azt a törzsig csonkított fát csak bátor, büszke ágaitól fosztották meg, de ezeknek az embereknek a létgyökerét is rágták a kor.

Igaz tehát, hogy még a bölcs török közmondás is túl romantikusnak látszik, ha velük kapcsolatban akarjuk használni. *Vurma korkagi cesur edersin!* Nem az a kérdés, hogy bátrak vagy gyávák voltak-e, esetleg ilyenek is meg olyanok is. Nem egyszerű verésről, megveretésről van itt szó. Amit ezek az emberek átéltek, hasonló mértékű, mint a legpusztítóbb természeti katasztrófa. Lélek-tűzhányó zúdult rájuk. Egy szellemi Pompeji lett a sorsuk. Rájuk szakadt az ég. Iszonyú üvegbura nőtt föléljük. Kiszivattyúzták a levegőjüket egy részét. Közöny-eső záporoz rájuk folyton-folyvást.

A könyörtelen valóság jegét olvassza, szüntesse meg az a tudat, hogy egy köztünk élő művész mindezt megörökítette! A baj kimondása segít a rettenet legyőzésében. További boldog művészi megvalósulást kívánok neki. Sok erőt szép küldetéséhez, hiszen jól tudom, hogy mi is hallhatatlan mértékben gazdagodunk általa.

(Tóthpál Gyula fotóművészt 2003. december 16-án a Szlovák Köztársaság Ezüst Plakettjével tüntették ki, amelyhez szeretettel gratulálunk.)